

ATATÜRK'ÜN MİLLÎ HÂKİMİYET ANLAYIŞI VE BUNUN YANSIMALARI

Ferudun ATA*

ÖZET

Hâkimiyetin ilâhi kaynaklı olarak kabul edildiği Osmanlı Devleti'nde, Batı'nın da etkisi ve baskısıyla bu konuya ilişkin çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Sened-i İttifak ile başlayıp Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde devam eden hâkimiyetin kaynağı ve kullanımı yönündeki çabalar, Osmanlı Devleti'ne *millî hâkimiyet* uygulamasını getirmemiştir. Bu dönemlerde ortaya konulan hiçbir metin veya anayasa maddelerinde *millî hâkimiyet* ibaresine rastlanmaz.

Türkiye'de millî hâkimiyet ilkesi en somut ve gerçek şeklini Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde almıştır. Amasya Genelgesi ile milletin bağımsızlığını yine milletin kendisi kurtaracaktır derken, Sivas'ta da ülkenin her tarafından gelen delegelerin katılımıyla millî bir kongre düzenlemiştir. Böylece burada alınacak kararların ortak bir iradeye dayanması için özel bir çaba sarf etmiştir.

Bu çalışmada, Anadolu'ya ayak basmasından itibaren *millî iradeyi* ve *millî hâkimiyeti* hayatının bir parçası haline getiren Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konudaki düşüncelerine ve uygulamalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Atatürk, Millî Hâkimiyet, Millî Mücadele.

ABSTRACT

Various discussions have been aroused as regards this subject with East's effects and compulsions in Ottoman Empire which passes for sovereignty is divine. Struggles of sovereignty access and source of which beginning with Charter of Alliance of 1808 (Sened-i İttifak) and continuing with Reforms (Tanzimat) Constitutional Monarchy (Meşrutiyet) did not bring *national sovereignty* to Ottoman Empire. There has been no phrase of *national sovereignty* in constitutional provisions and texts belong to this period.

The national sovereignty principle took its most concrete and real shape in manuduction of Mustafa Kemal in Turkey. With Amasya Circular, while declaring that national independency would be liberated again by public itself, a national assembly was appointed in Sivas by the participation of delegates from all over the country. Therefore it made a special endeavour so that decisions consist of a communal volition.

In this study, Mustafa Kemal Atatürk's opinions and executions about this subject of are given who worked up into *national volition* and *national sovereignty* a part of his life dating from set foot on Anatolia.

Keywords: Mustafa Kemal, Atatürk, National Sovereignty, National Struggle.

Giriş

Hâkimiyet kavramı çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Mutlak ve sınırsız bir güç olarak ifade edildiği gibi¹, Kamûs-ı Türkî'de; "*hukûk-ı düvelde ve lisân-ı siyasîyede, bir devletin memâliki ve ahali üzerindeki iktidarı*" olarak açıklanmıştır². Ancak, devletin bu hâkimiyeti kim ve ne adına kullanacağı hususu hep tartışıla gelmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi

¹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara 1988, s. 56.

² Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul 2001, s. 537.

Tarihî süreç içinde pek çok kişi, aile, kral, tanrılar veya Allah adına mutlak bir otorite olarak bu hâkimiyeti kullanmıştır³. Bu da yüzyıllar içinde büyük güçler arasında şiddetli çarpışmalara yol açmıştır. İlâhî menşe'li veya toplumsal tabanlı mücadeleler, hâkimiyetin kaynağı ve kullanımı konusunda derin akisler uyandırmıştır.

Bu konuda daha önceki yüzyıllarda sert çatışmalar ve tartışmalar yaşanmakla beraber, özellikle XVIII ve XIX yüzyıllardan itibaren ortaya çıkan yeni fikir akımları, iktidarın kaynağının toplumsal menşe'li olması gerektiği yönünde önemli bir merhalenin aşılmasını sağladılar. Bu meyanda Fransa'da yaşanan tartışmalar ve ortaya çıkan ihtilâl süreci, hâkimiyetin kaynağının millete ait olduğu prensibinin benimsenip anayasaya girmesini sağlamıştır⁴. Böylece *millî hâkimiyet* kavramı ile toplumun ortak iradesi olan *millî irade* kavramı ortaya çıkmıştır. Netice itibariyle; "*hâkimiyetin kaynağı sosyalleşmiş, toplum milletleşmiş, toprak vatanlaşmıştır*"⁵. Fransa'da yaşanan bu gelişmeler, zamanla birçok ülkeyi etkileyerek, oralarda da hâkimiyetin kaynağının tartışılmasını sağlamıştır. "Devlet benim" anlayışı son bulup, idare edilen halkın da idarî mekanizmada söz sahibi olmasının önü açılmıştır⁶.

Fransız ihtilâli sonucunda ortaya çıkan *millî hâkimiyet* prensibi, milletleşme olayına bağlı olarak, milletin bölünmez iradesini yansıtmıştır. Dolayısıyla millet, ayrı ayrı fertleri değil, onların ortak bir sentezinden oluşmuş, bağımsız bir kişiliği olan en gelişmiş toplum düzeni olarak ifade edilmiştir⁷. Buna bağlı olarak millî hâkimiyet şu şekilde tarif edilmiştir: "*Milletin fertlerini bir araya getiren, onları yönlendiren ve herkes tarafından inanılan, kabul edilen ve şeklini devlette bulan bir güçtür*"⁸.

Fransız ihtilâli sonrasında ortaya çıkan millî hâkimiyet prensibinin diğer ülkelerin yanı sıra Osmanlı Devleti'ni de etkilediği bir gerçektir. Ancak hâkimiyetin kaynağının ilâhî menşe'li olarak değerlendirildiği Osmanlı Devleti'nde millî hâkimiyet anlayışı geçerli olamamıştır. Aksine, Batı'nın baskısıyla giren milliyetçilik ideolojisi, Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu farklı etnik ve dinî unsurlar sebebiyle birleştirici değil parçalayıcı bir etki meydana getirmiştir. Dolayısıyla ne Tanzimat ne de Meşrutiyet dönemlerinde hâkimiyetin millete ait olduğuna ilişkin bir işarete rastlanmaz⁹.

Atatürk ve Millî Hâkimiyet

Türkiye'de millî hâkimiyet prensibi, Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) ile varlığının sona ermesi üzerine yaşanan var olma mücadelesiyle ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkeyi işgalden

³ Bayram Kodaman, *Cumhuriyetin Tarihî-Fikrî Temelleri ve Atatürk*, Isparta 2001, s. 44-45.

⁴ Semih Yalçın, "Millî Hakimiyet", *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, (27-29 Mayıs 2002 Ankara), Ankara 2003, s. 2-3.

⁵ B. Kodaman, *Cumhuriyetin Tarihi*, s. 45.

⁶ Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923)*, İstanbul 2001, s. 200.

⁷ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, İstanbul 1982, s. 444.

⁸ B. Kodaman, *Cumhuriyetin Tarihi*, s. 47.

⁹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyuş, İstanbul 2002, s. 495; Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, 2002, s. 304-305.

kurtarıp yeniden tam bağımsızlığa kavuşturmak için başlattığı mücadele, aynı zamanda millî hâkimiyet mücadelesi olmuştur. Bu dönem, padişahın geleneksel otoritesi yerine milletin otoritesinin uygulanmaya başladığı bir dönem olmuştur. Zira her türlü görevi üstlenirken meşrûiyet çizgisini büyük bir titizlikle uygulayan Mustafa Kemal Paşa, dönemin zor şartları altında bile yasal mekanizmalardan istifade etme çabası içinde olmuştur¹⁰. Gerek Erzurum Kongresi'nde gerekse Sivas Kongresi'nde ülkeyi düşman işgal ve istilâsından kurtarıp bağımsız bir devlet kurabilmek için yürürlükteki mevzuatın dışına çıkmamış, tam tersine her iki kongrede de faaliyetlerini usul çerçevesi içinde yürütmeye çalışmıştır¹¹. Yani uygulamalarında şahsî hâkimiyete değil, meşrûiyete, dolayısıyla ortak iradeye önem vermiştir. Nitekim, 22 Mayıs 1919 tarihinde sadarete gönderdiği raporda; “*millet, millî hâkimiyet esasını ve Türk Milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunun için çalışacaktır*”¹² diyerek, milletin kararlarını esas alacağına dikkat çekmiştir. Zaten Mustafa Kemal Atatürk Samsun'a çıkarken; Osmanlı Devleti'nin temellerinin çöktüğünü ve ömrünü tamamladığına işaret ederek, Osmanlı ülkesinin tamamen parçalandığını söylemekteydi. Ortada bir avuç Türk'ün barındığı bir ata yurdunun kalmış olduğunu belirtmekte, artık padişahın, halifenin ve hükümetin anlamsız olduğuna vurgu yapmaktaydı. Bu tablo karşısında Mustafa Kemal Paşa düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “*Efendiler, bu vazîyet karşısında bir tek karar vardır. O da hâkimiyet-i milliyeye müstenit, bilâkaydıışart müstakîl yeni bir Türk Devleti tesis etmektir*”¹³.

Özellikle İzmir'in işgalinden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın belirlediği temel hedef, İtilâf Devletleri'nin Türk Milleti için reva gördüğü haksızlıklara milletin bizzat kendisinin baş kaldırmasını istemek olmuştur. Bu çerçevede, gerek yaşanan haksızlıklara sessiz kalan İstanbul hükümetine, gerekse işgalleri genişleten İtilâf Devletlerine tepkilerini dile getirmelerini istemiştir. Yani Mustafa Kemal Paşa milleti, kendi geleceğine sahip çıkmaya, millî teşkilâtlar oluşturmaya yönelik bilinçlendirme faaliyetlerine koyulmuştur. Milleti İzmir'in işgalini protesto eden telgraflar çekmeleri yönünde yoğun bir çaba sarf etmiştir¹⁴.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa Anadolu yolculuğunda, 25 Mayıs 1919 tarihinden 21 Haziran'a kadar Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya gitmiş ve bu müddet zarfında sadece sivil halka değil, tüm kumandan ve mülkî memurlara da tamimler göndererek, milleti kendi bağımsızlığı için ortak hareket etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Amasya'dan 18 Haziran 1919 tarihinde Cafer Tayyar Bey'e yazdığı telgrafta şunları dile getirmiştir: “*Trakya ve Anadolu millî teşkilâtlarını birleştirmek ve milletin sesini gür bir sesle cibana duyuracak emin bir yer olan Sivas'ta kuvvetli bir heyet teşkili kararlaştırılmıştır*”¹⁵.

¹⁰ R. Akın, *TBMM Devleti*, s. 46-47.

¹¹ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1969, s. 63.

¹² S. Yalçın, “Millî Hâkimiyet”, s. 7.

¹³ Kemal Atatürk, *Nutuk (1919-1927)*, Ankara 1989, s. 9.

¹⁴ Protesto telgrafları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto*, İstanbul 2007.

¹⁵ *Nutuk*, s. 14.

Mustafa Kemal Paşa, milletin bağımsızlığı için çıktığı yola, ancak onun destek ve gücüyle başarıya ulaşabileceğinin çok iyi farkındadır. Aldığı her kararda milletin iradesini ve meşrûyetini aramıştır. Samsun'a çıkışından itibaren yaptığı konuşmalarda “millî” ve “millet” kavramlarına özel bir önem atfetmiş ve her vesileyle bu kavramları vurgulamıştır. Nitekim gerek *Nutuk*'ta gerekse *Söylev ve Demeçler*'nde bu kavramları sıkça kullandığı görülmektedir. Bu kavramlar genel olarak şu şekilde yer almıştır: “*Hukûk-ı millîye, müstereke-i millîye, sadâ-yı millîye, kudret-i millîye, heyet-i umumîye, heyet-i temsiliye, cereyân-ı millî, rûh-ı millî, âmâl-ı millî, meclis-i millî, istiklâl-ı millî, vicdân-ı millî, mukaddese-i millîye, efkâr-ı millet, sîne-i millet, teşkilât-ı millî, efrâd-ı millet, hareket-i millîye, kuvâ-yı millîye, hudûd-ı millî, bâkimiyet-i millîye, meşrûa-i millet, mukadderât-ı millî, irade-i millî, vâdet-i millî, mevcûdiyet-i millî, selâmet-i millet, namûs-ı millet, vazife-i millî, mesâil-i hayâtîye-i millet, itimâd-ı millî, ittihâd-ı millî, mes'ûliyet-i millî, kütle-i asliye-i millet, temâyülât-ı umumîye, ihtiyâc-ı millî, tarîb-i millî, arzû-yı millî*”. Bu ifadeler Mustafa Kemal Atatürk'ün her kararını millete göre ve milletin ortak iradesi doğrultusunda almış olduğunun açık göstergeleridir.

“*Millî bâkimiyet*” anlayışı, Millî Mücadele döneminde ilk kez Amasya Tamimi ile ortaya çıkmıştır. Burada; “*milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” denilerek, *millî iradeye* dayalı bir hükümetin milletin kaderine hâkim olacağı belirtilmiştir¹⁶. Yine bu genelge ile Atatürk'ün; her türlü etkiden uzak *millî bir heyetin* oluşturulması yönündeki kararlılığı, Sivas'ta *millî* bir kongrenin toplanması ve Sivas'a her livadan üçer temsilci seçilip gönderilmesinin istenmesi¹⁷, alınacak kararların tamamen millete mâl etme anlayışından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa'nın milletin bağımsızlığını yeniden elde etme yönündeki askerî faaliyetleri, İstanbul hükümeti tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Bu çabalar millet nezdinde sadece küçük gösterilmeye çalışılmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda sanki milletin desteğini almayan az bir grubun isyan hareketiymiş gibi tanıtılması için uğraşmıştır. O yüzden de bu faaliyetler, “*harekât ve teşebbüsât-ı gayr-i meşrûa*”¹⁸, “*harekât-ı gayr-i millîye*”¹⁹, “*harekât-ı gayr-i marziyye*”²⁰ ve “*teşebbüsât-ı muşru*”²¹ gibi ifadelerle boğulmak istenmiştir. Oysa gerçeği yansıtmayan bu ifadelerin kullanılmaya başlandığı 1919 yılı Haziran ayından itibaren millî hareket gittikçe güçlenmekte, Atatürk daha da artan oranda milletin desteğini almaktaydı. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk, Damat Ferit Paşa hükümetinin bu niteleme ve engelleme çabaları karşısında, hükümete 16 Ağustos 1919 tarihinde gönderdiği bir telgrafında; hükümetin meşrû olan millî cereyanı engellemelerinden vazgeçerek, Kuvâ-yı millîyeye istinat etmesini ve her türlü teşebbüsünde “*âmâl-i millîyeyi*” rehber edinmesi

¹⁶ Nuri Köstüklü, “Cumhuriyetin Temel İlkeleri”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara 2002, s. 273.

¹⁷ *Nutuk*, s. 21.

¹⁸ *BOA. DH. EUM. AYŞ.*, 40/33.

¹⁹ *Takvim-i Vakayî*, nr. 3905.

²⁰ *DH. KMS.*, 53-2/78.

²¹ *DH. ŞFR.*, 101/19-157.

Atatürk'ün Millî Hâkimiyet Anlayışı ve Bunun Yansımaları

uyarısını yapmıştır. Ayrıca, “*mevcuriyet ve irade-i milliyeyi temsil edecek Meclis-i Mebusan'ın en kısa zamanda toplanmasını temin eylesin*”²² isteyerek, hükümeti her türlü hareket noktasında milletin istek ve kararlarına uymaya çağırmıştır.

Bu dönemde Atatürk'ün kendisini tamamen milletin iradesine bıraktığının, “*sine-i millette*”²³ kalma arzusunun en somut örneği, askerlikten ayrılmasıdır. Erzurum Kongresi'nin toplanması öncesinde meydana gelen bu istifaya rağmen, Mustafa Kemal Atatürk bu kongrenin sonunda Heyet-i Temsiliye başkanı seçilmiş, böylece, *hâkimiyet-i milliyenin* gerçekleşmesi yönünde en önemli adım atılmış oldu. Mustafa Kemal Atatürk Erzurum Kongresi'ni değerlendirirken; milletin kaderinde söz sahibi olacak millî bir iradenin ancak Anadolu'da doğabileceğini belirtmiş, millî iradeye dayanan bir meclisin toplanmasını ve gücünü millî iradeden alacak bir hükümetin kurulmasını ilk çalışma amacı olarak gösterildiği yer²⁴ olarak ifade etmiştir. Kongrenin ikinci maddesinde; “*...millî iradeyi hâkim kılmak esastır*”²⁵ denilerek, millî hâkimiyetin tüm ülkede geçerli olmasını hedeflemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, “*millî iradenin*” bütün ülke sathında geçerli olmasını sağlamak ve millet adına karar almak için Heyet-i Temsiliye başkanı sıfatıyla Sivas'a gelmiş, burada alınan kararlarda; millî iradenin üstün kılınmasının şart olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, milletin kendi geleceğini tayin edebilmesi için, Meclis-i Mebusan'ın derhal toplanması istenmiştir²⁶. Öte yandan Sivas Kongresi'nde tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin birleştirilmesi suretiyle millî güçler ülke çapında söz sahibi olamaya başlamışlardır. Böylece “*hâkimiyet-i milliyenin*” gerçekleştirilmesi yönünde çok önemli bir adım daha atılmış olduğu gibi, *Millî meclise* giden yolun temelleri de Sivas'ta atılmış oldu. Ayrıca, Kongrenin çıkarmış olduğu gazetenin adının “*İrade-i Milliye*”, daha sonra da Ankara'da çıkan gazetenin adının “*Hâkimiyet-i Milliye*” olması, Mustafa Kemal Atatürk'ün bu kavramları her vesile ile kullanarak bir mesaj vermek istediği gayet açıktır. Nitekim, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin Mustafa Kemal Atatürk tarafından Hakkı Behiç Bey'e dikte ettirilen ilk sayısında; gazetenin adının tesadüfî olarak verilmediği, isminin, aynı zamanda takip edilecek mücadele yolunun bir parçası olacağına işaret edilmiştir²⁷.

Sadrızam Damat Ferit Paşa Sivas Kongresi'ni engellemek için birçok çaba sarf etmişse de başarılı olamamış, netice itibarıyla millî irade karşısında daha fazla dayanamayarak istifade etmiştir. Yerine sadrazam olan Ali Rıza Paşa millî menfaatlere daha duyarlı bir tavır takınmıştır. Yeni hükümetin Sivas Kongresi'nde alınan kararlar gereği Meclis-i Mebusan'ın toplanması için seçim

²² Nutuk, s. 51.

²³ Osman Akandere, “Samsun'a Çıkışından Erzurum'da Askerlikten İstifasına Kadar Mustafa Kemal Paşa'nın Yazışmalarında 'Sine-i Milet' Düşüncesi”, *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, (27-29 Mayıs 2002 Ankara), Ankara 2003, s. 131.

²⁴ Salim Cöhce, “Millî Hâkimiyetin Tesisinde Sivas Kongresi'nin Önemi”, *Sivas Kongresi I. Uluslar arası Sempozyumu*, 2-4 Eylül 2002 Sivas, s. 264.

²⁵ Nutuk, s. 44.

²⁶ Nutuk, s. 60-61.

²⁷ M. Cemil Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları*, Ankara 1989, s. 81.

kararı alması ve 29 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli'yi kabul etmesi, ülkede millî hâkimiyetin gittikçe artan oranda hissedilmeye başladığının açık göstergesi olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün Ali Rıza Paşa hükümetiyle bir diplomat ustalığıyla kurduğu ilişkiler²⁸ ve meclisten çıkan yukarıdaki sonuç, millî iradenin gücünü göstermesi bakımından tarihî bir önem arz etmektedir. Ancak alınan bu karar, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgaline yol açmıştır. Böylece işgal altında olan bir şehirde millî iradenin gerçekleşemeyeceği ortaya çıkmıştır.

İstanbul'un işgali üzerine, Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'da ülkenin her tarafından gelecek üyelerle yeni bir meclisin açılacağını ilân etmesi, Türk Milleti'nin tarihinde yeni bir sayfanın açılmakta olduğunu işaret etmekteydi. Alınan bu karar, özellikle millî hâkimiyetin daha somut bir biçimde tecelli etmekte olduğunu göstermekteydi. Yani milletin, ülke idaresini gerçek anlamıyla ele almaya başladığının tescili idi. Çünkü 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi, millet iradesine dayanmakta olup, kendi serbest iradesinin bir sonucuydu. Artık ülkeyi, vatani işgale uğramış padişah değil, onun da üzerinde yetkiyi tam olarak eline almış olan milletin bizzatî kendisi yönetecekti. Atatürk meclisin açılışında yaptığı konuşmada; millî hâkimiyetin her şeyden önce tecellisi için, yüce meclisin olağanüstü yetkilerle toplantıya çağrıldığını, yapılan seçimlerle meclisin samimiyetle ve kuvvetle millî iradeye dayandığını gösterdiğine işaret etmiştir²⁹.

Atatürk millî hâkimiyeti her şeyin üstünde tutmuştur. Ona göre; toplumda en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitliğin ve adaletin devamlı şekilde sağlanmasını ve korunmasını ancak ve ancak tam ve kesin manasıyla millî hâkimiyetin kurulmuş olmasına bağlıdır. Bundan dolayı, hürriyetin de, eşitliğin de adaletin de dayanak noktası millî hâkimiyet demidir³⁰. Yine Atatürk İzmit'te halk ile yaptığı bir konuşması sırasında; *"bu milleti yaşatan vatan, sonsuz servete sahiptir. Bu kuvvetlerin üstünde bir kuvvetimiz vardır ki, o da idrak edip bilfiil elimizde bulundurduğumuz ve bulunduracağımız fülen ispat eylediğimiz hâkimiyet-i milliyemizdir"*³¹, demıştır.

Atatürk, millet iradesinin son ve gerçek mahalli olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra yaptığı tüm konuşmalarda, ısrarla millî hâkimiyet vurgusu yapmış, bütün faaliyetlerin milletin istekleri doğrultusunda olması gerektiğini belirtmiştir. Ülkeyi içinde bulunduğu zor şartlardan kurtarmak için de çare olarak, mecliste yoğunlaşan millî iradeye dayanarak meşruiyet ve yasallığını meclisten alan bir yürütme organına, yani hükümete olan gerekliliği dile getirmiştir³².

"Millî hâkimiyet" prensibini her kuvvetin üstünde tutan Meclis, bunu 20 Ocak 1921 tarihinde de ilk kez anayasa maddesi haline getirmiştir. Bu çerçevede Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 1. maddesinde; *"hâkimiyet bilâkayd ü şart*

²⁸ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Ankara 1998, s. 12 vd.

²⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I, Ankara 1997, s. 59.

³⁰ H. Eroğlu, *İnkılâp Tarihi*, s. 445.

³¹ *Söylev ve Demeçleri*, I, s. 66.

³² *Söylev ve Demeçleri*, I, s. 60.

Atatürk'ün Millî Hâkimiyet Anlayışı ve Bunun Yansımaları

milletindir"³³ denilerek, en yüksek iktidarın millete ait olduğu tescillenmiştir. Ayrıca yasama ve yürütme yetkisi de milletin tek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilmiştir.

Böylece Türk milletinin kendi geleceği hakkındaki kararları bizzat kendisinin vermesi ve ülkeyi yönetecek kişileri bizzat kendisinin seçmesi, yeni devletin siyasi rejiminin ne olacağına ilişkin bilgi vermekteydi. Nitekim Atatürk, Millî Mücadelenin askerî aşamaları bittikten sonra, meclisin özellikleri hatırlatılarak, bununla ne kastedildiği şeklinde sorulan bir soruya; *"Efendiler, bu esaslara müstenit olan bir hükümetin mahiyeti subütle anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, hâkimiyet-i millîye esasına müstenit halbü hükümetidir, cumhuriyettir"*³⁴, demiştir. Yani Atatürk, milletin hâkimiyetine dayanan hükümeti, *"cumhuriyet"* olarak tanımlamıştır. Zaten saltanatın kaldırılmasıyla da, hâkimiyet millete mâl olmuş, yani millîleşmiştir³⁵. Ancak millî hâkimiyet prensibinin tam olarak gerçekleşmesi, cumhuriyetle mümkün olmuştur. Cumhuriyetin kurulması ile milletin idaresi gerçekleşmiştir. 1924 anayasasında da millî hâkimiyet ilkesi en önemli prensip hâline getirilerek üçüncü maddesine yerleştirilmiştir. Böylece millî hâkimiyetin, milletin dışında hiçbir kurum, kişi veya organca kullanılmayacağı, her ne şekil ve manada olursa olsun değiştirilmesine müsaade edilemeyeceği tescillenmiştir.

Sonuç

Millî hâkimiyet prensibinin anayasaya girmesiyle, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Milletine en büyük armağanı olan *"tam istiklâl"* ilkesinin dışında, *"kayıtsız-şartsız hâkimiyet"* ilkesi de gerçekleşmiş oldu. *"Millî hâkimiyet uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcum olsun"* diyen Büyük Önder amacına ulaşmış, Türk Milletinin güç ve kudretini en üst noktaya çıkarmıştır. Çünkü O, hür ve müstakil yaşamak için millî hâkimiyetin bir mecburiyet olduğuna inanmıştır. Osmanlı Devleti'nin gücünün azalıp Batı'ya bağlı hâle gelmesini, milletin yönetim işlerinden uzak tutulmasına ve ortaya çıkan çeşitli sorunlara lakayt kalmasına bağlamıştır. Devletin hayatında kişi, grup veya ayrı ayrı güç odaklarının değil, milletin hâkimiyetinin o millet ve devlet için büyük bir güç kaynağı olarak kabul etmiştir. Onun için Atatürk, *"millî hâkimiyet öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmaya mahkûmdurlar"* demiştir.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalem-i (DH.EUM. AYŞ), 40/33

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH.KMS), 53-2/78

Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH.ŞFR), 101/19-157.

³³ *Nutuk*, s. 375.

³⁴ *Nutuk*, s.293.

³⁵ T. Z. Tunaya, *Atatürk ve Atatürkçülük*, s. 105-106.

B. Kaynak Eserler

Akandere, Osman; “Samsun’a Çıkışından Erzurum’da Askerlikten İstifasına Kadar Mustafa Kemal Paşa’nın Yazışmalarında ‘Sine-i Millet’ Düşüncesi”, *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu, (27-29 Mayıs 2002 Ankara)*, Ankara 2003, s. 125-131.

Akın, Rıdvan; *TBMM Devleti (1920-1923)*, İstanbul 2001.

Akşin, Sina; *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Ankara 1998.

Atatürk, Mustafa Kemal; *Nutuk (1919-1927)*, Ankara 1989.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara 1997.

Berkes, Niyazi; *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyuş, İstanbul 2002.

Cöhce, Salim; *Millî Hakimiyetin Tesisinde Sivas Kongresi’nin Önemi*, *Sivas Kongresi Uluslar arası Sempozyumu, 2-4 Eylül*, Sivas 2002.

Eroğlu, Hamza; *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul 1982.

Goloğlu, Mahmut; *Sivas Kongresi*, Ankara 1969.

Kapani, Münci; *Politika Bilimine Giriş*, Ankara 1988.

Kodaman, Bayram; *Cumhuriyetin Tarîhî-Fikrî Temelleri ve Atatürk*, Isparta 2001.

Köstüklü, Nuri; “Cumhuriyetin Temel İlkeleri”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara 2002

Özgül, M.Cemil; *Heyet-i Temsiliye’nin Ankara’daki Çalışmaları*, Ankara 1989.

Selvi, Haluk; *İşgal ve Protesto*, İstanbul 2007.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2001.

Tunaya, Tanık Zafer; *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul 2002.

Yalçın, Semih, “Millî Hakimiyet” *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu, (27-29 Mayıs 2002)* Ankara 2003, s. 2-6.

Takvim-i Vekâyî, nr. 3905